

TROMSURA

Arkeologiske rapporter fra
Norges arktiske universitetsmuseum

2024

En fangstgrop ved E8 Mostad i Tromsø k. Arkeologisk utgravning av id 269966-5

Mikael Cerbing

UiT Norges arktiske
universitetsmuseum

Tromura 2024

Arkeologiske rapporter fra Norges arktiske universitetsmuseum, UiT Norges arktiske universitet

ISSN: 2535-4248 (elektronisk utgave)

Utgiver: Septentrio Academic Publishing, Tromsø, Norway

Redaksjon: Anja Roth Niemi og Janne Oppvang

DOI: <https://doi.org/10.7557/trm.7746>

Foto: Norges arktiske universitetsmuseum - UiT Norges arktiske universitet

Kart og illustrasjoner: Mikael Cerbing, Erik Kjellman og Anja Roth Niemi

Gjenstandsfoto: -

Fotogrammetri: Erik Kjellman

Prosjektet er bekostet av Statens Vegvesen

Forsidefoto: Undersökning av Fångstgrop 5. Foto taget 2021.07.08 av Torstein Bjerkestrand Skaret.

Rapporten er lisensiert under en [Creative Commons Navngivelse-DelPåSammeVilkår](#) (CC BY-SA). Lisensen tillater andre å tilpasse og bygge videre på arbeidet så lenge det krediteres og lisensieres videre på samme måte

En fangstgrop ved E8 Mostad i Tromsø k.

Arkeologisk utgravning av id 269966-5

Mikael Cerbing

UiT Norges arktiske
universitetsmuseum

Lokalitet: Mostad

Id.nr.: 269966

Kulturminnetype: Fangstanlegg

Undersøkelsesår: 2021

Areal: 10,8 m²

Tiltakshaver: Statens vegvesen

Kommune: Tromsø kommune

Fylke: Troms Fylke

Gnr/bnr: 35/2

Koordinater: UTM Sone 33 N: 7716190 Ø: 665660

Feltleder: Kenneth Webb Berg Vollan

Prosjektansvarlig: Keth Lind/Anja Roth Niemi

Rapport: Mikael Cerbing

Dato: 22.07.2024

Prosjektnr.: A49389/149389101

Ephorte: 2019/6031

Aksesjonsnr.: -

Fotobase: TSAD90

Gjenstandsbase: -

Nøkkelord: Arkeologi, Troms, Fangstgrop, Fangstanlegg.

Sammendrag

I 2021 ble den nordligste fangstgropa på fangstgropfeltet id 269966 på Mostad, ved nordlig utløp av Lavangsdalen i Tromsø kommune, undersøkt gjennom arkeologisk utgravning. Undersøkelsen skjedde i forbindelse med reguleringsplan for E8 Sørbotn-Laukslett, vestre trase. Fangstgropfeltet består av 10 større og 14 mindre groper, der flertallet ligger nokså samlet på et mo-platå. Den undersøkte gropa var rund med diameter ca 3,5 meter, og hadde antydninger til en lav voll rundt deler av omkretsen. Nedgravningen kan estimeres til å ha vært ca. 1,4 meter dyp. Gropa kan ha blitt anlagt ved å utnytte forsenkningen i en naturlig dødisgrop. Det ble ikke påvist spor etter spesifikke konstruksjonselementer, og det ble heller ikke påtruffet datertbart materiale.

INNHold

Innledning.....	1
Bakgrunnen for undersøkelsene	1
Forundersøkelser.....	2
Beliggenhet og naturmiljø	2
Om fangstgroper.....	4
Gjennomføring	7
Målsetting.....	7
Deltagere og tidsrom	7
Undersøkelsesmetode.....	8
Observasjoner og resultater	8
Utforming	8
Funn.....	12
Prøver.....	12
Landskapskontekst.....	13
Oppsummering	15
Litteratur	17

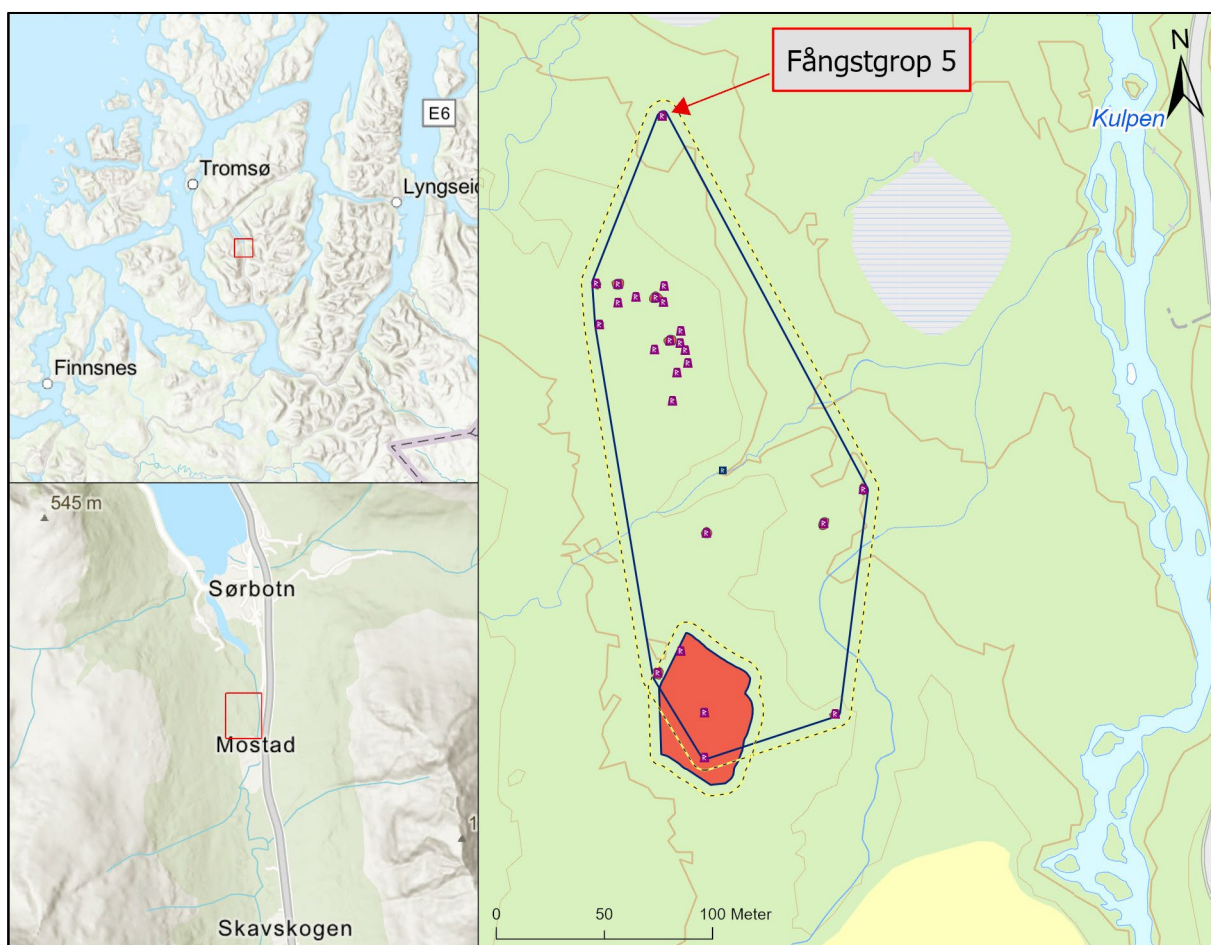
INNLEDNING

BAKGRUNNEN FOR UNDERSØKELSENE

I samband med utarbetandet av regleringsplanen för E8 Ramfjorden utförde Sametinget en registrering i 2020. I området vid Mostad, ca 1,5 km nord om där Sørbotnelva/Lávatvuoddijohka rinner ut i Sørbotn påträffades ett sedan tidigare okänt fångstanlägg för vildren, som registrerades under id 269966. I allt var det tal om 10 större och 14 mindre gropar.

I det ursprungliga planförslaget så skulle de flesta av dessa fångstgropar påverkas av utbyggningen, men Statens vegvesen tog ut kulturminneområdet ifrån sina planer innan dessa blev sända till Tromsø kommun. Statens vegvesen utarbetade därefter en egen detaljregleringsplan för området med id 269966 som ledde till att området till stor del kunde undvikas vid utbyggnad.

I brev 02.09.2020 ber Sametinget UM om råd i förbindelse med ansökan om dispens efter kml §8 fjärde led. I brev 11.09.2020 från UM till Sametinget ges det råd om dispens med villkor om arkeologisk undersökning av fångstgrop enkeltminne 5 på id 269966. I en från Sametinget vidare-sänd epost ifrån Statens vegvesen beställs en §10 undersökning av id 269966-5 (Lind 2021).

Figur 1 Mostads geografiska placering med lokalitet id 269966 och enkeltminne Fångstgrop 5 utmärkt.

FORUNDERSØKELSER

Sametinget utförde en visuell registrering av området Hans Larsa-neset, Sørbotn og Mostad i juni 2020, och förutom fångstgropsanläggningen på Mostad fann man även två samiska boplatser och en rendriftsamisk inhägningslokalitet (*gjerde*), dessa låg dock utanför planområdet.

Under registreringen så beskrevs några av groparna på platån vid Mostad som osäkra. För att få en avklarning på detta så genomförde Sametinget en inventering av fältet med geolog Erland Lebesbye 25.06.2020. Hans värdering sammanfattas i Sametingets rapport:

"Lebesbye vurderte de fleste gropene vi hadde registrert som menneskeskapte. Lebesbye fastslo for det første at gropene ikke kunne være dødisgroper, ettersom de ligger under marin grense. Dødisgroper er dannet etter isklumper som ble liggende begravd i avsetningene nær marin grense under bresmeltingen i slutten av siste istid. Moflatene på Mostad representerer et lavere og yngre havnivå der slike groper ikke kan ha oppstått. De fleste gropene ligger heller ikke slik til at de kan ha blitt dannet av smeltevann, eller av smeltevann alene. Noen steder kan det imidlertid se ut til at man har brukt smeltevannsgroper som utgangspunkt for fangstgroper, altså at man har gravd naturlige groper dypere og formet dem til." (Sveen 2020, s 6-7).

Det påpekas att Lebesbye uttryckte en viss osäkerhet kring de gropar som låg på den nedre delen av älvterrasen, däribland ID 269966-5. På grund av dess strategiska läge i förhållande till renens rörelsemönster, dess tillknytning till andra fångstgropar i området och dess regelmässiga form, så registrerades dock även dessa som möjliga fångstgropar (Sveen 2020).

Figur 2 Fångstgrop vid inventeringen den 25de maj 2021, sett mot SSV. Kathrine Hanssen, SW, i höger på bilden.

BELIGGENHET OG NATURMILJØ

Lokaliteten Mostad ligger vid det nordliga utloppet av Lanvangsdalen i Tromsø kommun, ungefär 1,5 km syd om mynningen av Lávátvuovddijohka/Sørbotnelva i Sørbotn. Fångstgropanläggningen ligger på en liten platå, ca 160 meter väst om älven och på ungefär 29–40 meter över havet. Vegetationen består av relativt gles björkskog, och terrängen präglas av en del större klippblock som troligen legat där sedan slutet av den senaste istiden. Moränflateplatån består av ren sand

och är troligen en äldre älvterras.

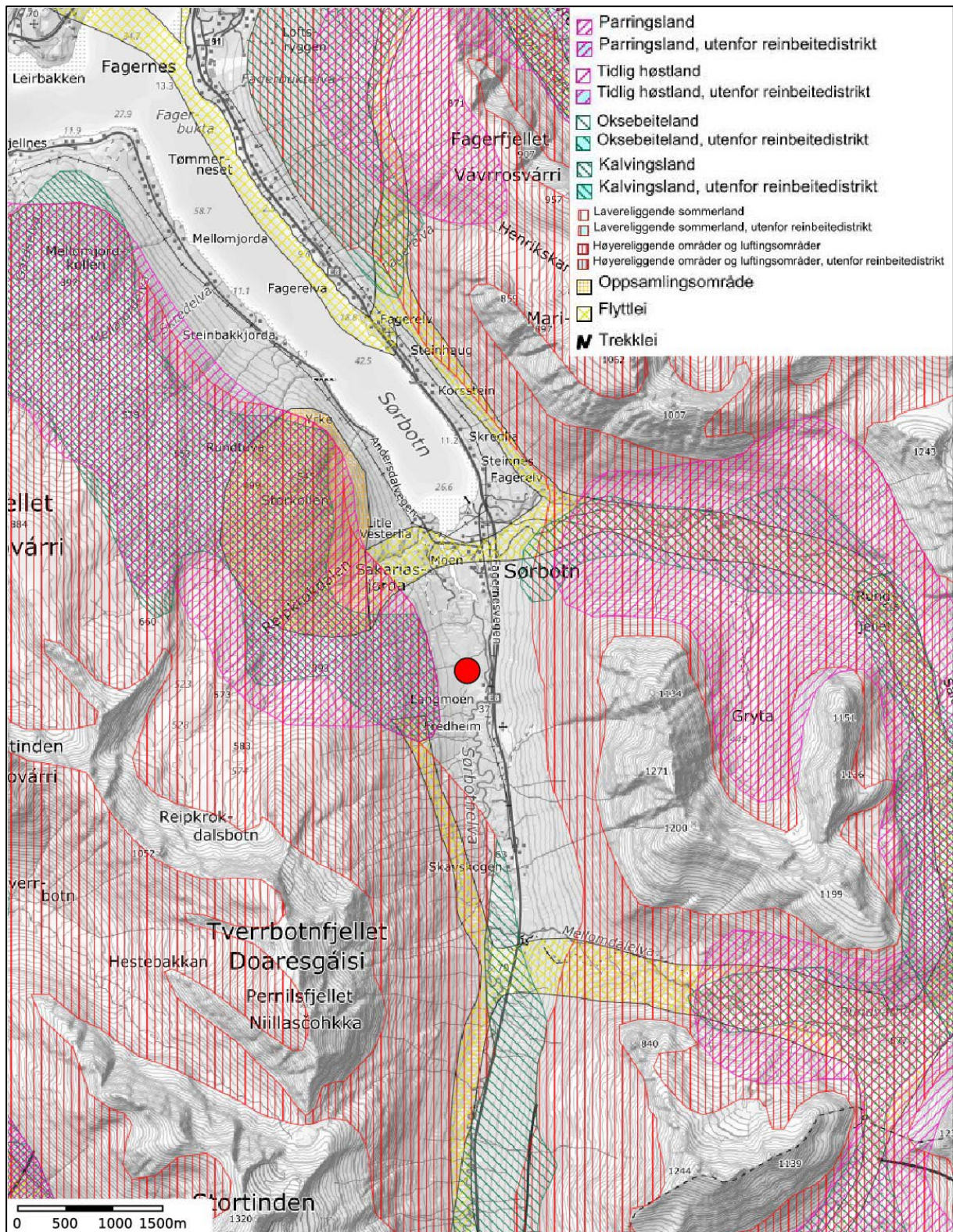
Geolog Erlend Lebesbye deltog på inventeringen av lokaliteten tillsammans med Sametinget. I deras rapport uppsummeras den geologiske situationen på följande vis:

”Grunnen i moplatået på Mostad består ifølge geolog Erlend Lebesbye av ren sand. På den nedre terrassen mot elva er det sand med grus nederst. Lebesbye antar det dreier seg om elveterrasser avsatt av Sørbotnelva. De store steinblokkene på moplatået representerer den opprinnelige mark-overflaten fra slutten av siste istid, før moene ble dannet. Stratigrafien kommer tydelig fram i de tverr-gående ravinene. Steinblokkene stammer trolig fra et fjellskred mot slutten av siste istid. Dette var en periode da det var store krefter i sving og hele fjellsider løsnet. Det aktuelle skredet kan ha løsnet fra Tverrbotnfjellet, som har en tydelig avspaltningflate i fjellsiden. Steinblokkene har så blitt ført et stykke med isen til dit de ligger i dag.” (Sveen 2020, s 5)

Figur 3 Fångstgropen under öppning i början av undersökningen. Gøran Halfdanarson Ellingsen och Torstein Bjerkestrand Skaret på bilden. Sett mot NNÖ.

Området runt id 269966 är bete och genomfartsområden för ren ännu i våra dagar (Figur 12). Renen tar sig idag ned ifrån sommarbete på fjällen för att beta under svalare dagar och mot hösten, och följer de flatare partierna mot Lávattuovdi/Lavangsdalen.

Figur 4 Dagens renskötsel i området runt fångstgropsanläggnet (markerad med röd cirkel). Karta: kilden.nibio.no.

OM FANGSTGROPER

Fångstgropar och fångstgropsystem utgör det vanligaste spåret av jakt/fångst och de är i Norge registrerade ifrån Setesdalen i syd till Varanger i nord (Sommerseth 2009, s 253), och stora mängder är även funna i både Sverige och Finland. Fångstgropar bör vara en av, om inte den, vanligaste kulturminnestypen i Nordnorge. En sökning i Askeladden (11.03.2024) ger ett resultat

på 24 950 gropar i Finnmark och 2126 gropar utspridda över 23 lokaliteter i Troms, av de sistnämnda så är 1045 registrerade i Tromsø kommune. Det stora antalet anläggningar i Finnmark kan förklaras med att det har skett en målinriktad insats de senaste åren på att kartlägga fångstanläggningar med hjälp av lidar-scanningar. Samlat är intrycket att mängden gropar troligen har mer att göra med vart och hur registreringar sker, än en faktisk avbildning av verkligheten.

Figur 5 Registrerade fångstgropar i regionen runt Tromsø. Lokalitet id 269966 markert.

Trots det stora antalet med registrerade fångstgropar, så är väldigt få av dessa har blivit arkeologiskt undersökta, och än färre har man lyckats datera. Två perioder med mer intensivt bruk av fångstgropar har utkristalliserat sig, en period mellan 2600 till 2000 fvt och en från 1100 till 800 fvt. I Sverige så har man knutit vissa gropar till den tidigaste invandringen i regionen, kanske så tidigt som 5000 fvt. (Spång1997, s51). Då man sällan finner säkra daterbara kontexter i groparna, utan vanligen får förlita sig till organiskt material som har överlevt under de uppkastade vallarna längs anläggningarna, så blir dessa dateringar dock rätt osäkra. Det finns alltid en möjlighet att detta material är en god bit äldre än gropen själv.

Att gräva dessa gropar är också en arbetsintensiv aktivitet och vi bör utgå ifrån att de har varit i bruk under en längre period. En period då de troligen har reparerats, byggts på och grävts ut, troligen ända fram till slutet av medeltiden eller ännu senare. Monica Klausen undersökte i

samband med sin masteroppgåva sex gropar i Ástu-anlægget i Bardu kommun i syfte att få fram daterbart material. Dessa dateringar varierade ifrån 3700-talet fvt ned till 100-talet evt. Vidare så fann hon även daterbart material i några gropar i Ávžzevuoddo-anlægget (ett av de största i Troms som sträcker sig in till Kiruna kommun i Sverige), också det i Bardu. Här blev det inte funnet material som kunde knytas till etableringen av de olika groparna, men det fanns indikationer på att de kan ha varit i bruk så sent som på 1600- och 1700-talet (Klaussen 2008). Liknande spridda dateringar är också identifierade i Finnmark fylke (ex Sommerseth 2009, s 252–255; Sommerseth 2012, s41-46).

Lind (2021, s 5-6) har följande att säga om fångstgropar i projektplanen för Mostad:

«Det store flertallet av fangstgropene er jordgravde, mens noen få er steinbygde. De aller fleste knyttes til villreinfangst, enten som enkeltliggende groper eller som fangstsystemer.

Ved gjennomgang av registrerte fangstanlegg i Troms fylke og tilgrensende strøk viser det seg at gropfangsten har foregått over nærmest hele regionen. Registrerte fangstgropanlegg viser at det er funnet gropanlegg for storvilt i de fleste deler av fylket, der både kyst- og innlandstrøkene synes å utpeke seg som egnede fangstmarker. De finnes både i lavt- og høyereliggende områder, finnes langs de ytre kystlinjene, på øyene, i fjordområdene, i dalstrøk, i passene og på viddene. Det vil si at fangsten har foregått under varierende geologiske, geografiske og vegetasjonsmessige forhold, og ikke ensidig knyttet til innlands- og høyereliggende strøk. Fangstgropanleggenes størrelse og utbredelse varierer fra 1 til 200 groper pr anlegg, der de minste lokalitetene gjennomsnittlig finnes på viddeplatåene og på enkelte deler av kysten (Monica Klaussen 2008).

Fangstgropene ble i all hovedsak anvendt i villreinfangsten, og befinner seg primært i indre fjordstrøk og i innlandsområdene. Gropene er ofte organisert i rekker, og noen av disse fangstgropanleggene kan bestå av flere hundre enkeltgroper. Overalt hvor reinsdyret har forekommet som et naturlig innslag i faunaen, har det foregått en eller annen form for jakt på denne arten. Reinen har vært viktig for tilfang av mat, utstyr og klær tilpasset arktisk klima. Dens forutsigbare flyttemønster gjør dessuten arten til et svært gunstig jaktbytte som med de rette jakt- og fangsteknikkene kan gi et betydelig utbytte sammenlignet med energien som nedlegges i jakten.

Fallgraver eller groper antas i noen områder å ha vært i bruk helt siden steinalderen. Metoden består i stor del av et overraskelsesmoment, der gropene er skjult og dekket til av lette konstruksjoner over åpningen – gjerne med ris og gress, løv og reinlav.

Groper ble anlagt på steder der reinen hadde sine trekkruiter mellom vinter og sommerbeiter, gjerne på eider mellom innsjøer og myrer, og steder reinen krysser elver og daler. Disse stedene kalles på samisk suohpaš, og representerer områder der landskapet tvinger dyrene til å følge faste stier og ruter, og hvor de på grunn av topografiske forhold må samles i tettere flokker og eventuelt senke farten. Også vannskillene betegnes som suohpaš, fordi disse områdene er naturlige passasjer mellom fjellområder og dalstrøk (Vorren 1958). De som har laget og brukt fangstgropanlegg har hatt store kunnskaper om reinens adferd og dens bruk av terrenget. Dette er reinfangst satt i system, der utbyttet av en vellykket fangst må ha vært stort. Fangsten har krevd samarbeid av en gruppe mennesker (Schanche 2014).

Dateringer fra både nordre og søndre Fennoskandia viser at bruken av slike systemer har foregått kontinuerlig siden dens oppkomst i eldre steinalder og frem til moderne tid. Tross gropfangstens nære tilknytning til massefangst av rein i handels- og eksportøyemed, vitner de små fangstgropanleggene i Troms om at den også kan ha hatt andre funksjoner. I tillegg til å være effektive metoder for fangst og opplag av kjøtt, pels og andre viktige ressurser i husholdssammenheng kan de, grunnet deres synlighet i terrenget, hatt en sekundær funksjon som synlige markeringer av en gruppes bruksområder (Monica Klaussen 2008).»

GJENNOMFØRING

MÅLSETTING

Prosjektet hadde tre hovedmålsætninger.

- 1) Dokumentera konstruksjonsdetaljer i gropen.
- 2) Datera når gropen blev anlagt samt datere möjlige senere bruksfaser.
- 3) Dokumentera gropens relation till landskapet, framförallt med tanke på hur vildren kan ha förflyttat sig i landskapet.

DELTAGERE OG TIDSROM

Prosjektledare för utgrävningen var Anja Roth Niemi medan Keth Lind var ansvarig för sakbehandlingen. Den 25de maj genomförde Universitetsmuseet och Statens Vegvesen en gemensam genomgång av lokaliteten för att avklara vilka behov som existerade för undersökningen. Från Universitetsmuseet deltog Niemi, Lind och Jon G. Blom (GIS-medarbetare). Från Statens Vegvesen deltog Kathrine Hanssen (planleggningsledare) och Vidar Abrahamsen (byggledare).

Utgrävningarna på Mostad utfördes under 5 dagar mellan den 4 juli och den 9 juli 2021. Kenneth Webb Vollan var fältledare med överordnat fältansvar, och Gøran Hålfdanarson Ellingsen og Torstein Bjerkestrand Skaret medverkade som fältarkeologer. Undersökningen var förhållandevis krävande med ovanligt hög temperatur för Nordnorge i lag med stora mängder med insekter varierat med regn.

Figur 6 Fältpersonalen under igjenfyllande av schakten i Fångstgrop 5. Främst Kenneth Webb Vollan, mitt Torstein Bjerkestrand Skaret, bak Gøran Hålfdanarson Ellingsen.

Vollan avslutade sitt arbetsförhållande vid museet hösten 2021 og kunde därför inte fullföra

rapportarbetet. Detta ledde till att efterarbetet blev väldigt försinkat. Våren 2024 övertog Mikael Cerbing arbetet med att sammanställa dokumentationen och har skrivit slutrapporten.

Eftersom inte fältledaren kunde slutföra efterarbetet, så är följande tolkningar och rapport baserad på tillgänglig dokumentation, i form av foton, fotogrammetri, och inmätta data i Intrasis. I tillägg har Ellingsen varit till hjälp med upplysningar angående fältarbetet. Det har dock inte varit möjligt att återfinna detaljerade beskrivningar av kontexter, lager, dagboksanteckningar osv. Nedanstående beskrivningar och tolkningar skall ses utifrån dessa parametrar.

UNDERSÖKELSESMETODE

Undersökningsstrategin var baserad på två parallella L-formade schakt genom gropen för att fånga upp dess dimensioner, samt att strukturdetaljer givetvis skulle undersökas närmare om de påträffades (uppmurning, träkonstruktioner etc). Schakten var 0,6 m breda och mellan 5 till 3 meter långa. Samtliga schakt placerades så att det skulle snitta eventuella vallar och även området närmast utanför gropen.

Fångstgropen och det omkringliggande området dokumenterades med foto innan utgrävningen startade. Likaså dokumenterades de olika stadierna av undersökningen med foto, fotogrammetri och stångfoto. Profilerna dokumenterades med hjälp av fotogrammetri, varpå makrofossilprover och pollenprover togs ut av dessa.

När undersökningen var färdig så fylldes schakten igen och torven lades på plats.

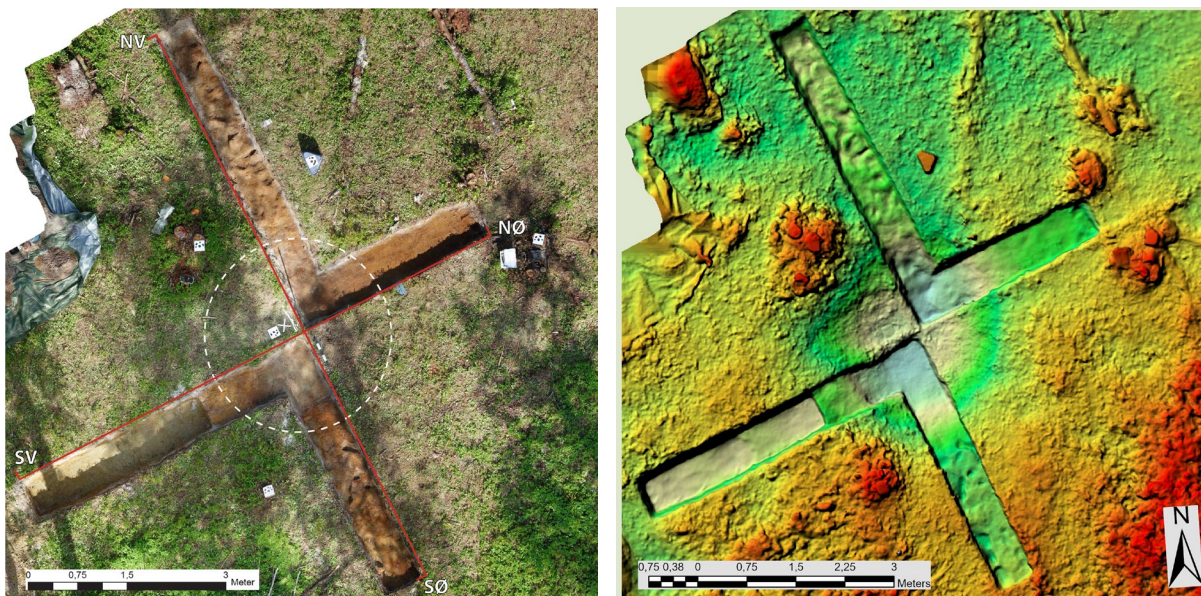
I hänsikt till projektplanen så skulle landskapsrummet och gropen/systemets relation till detta dokumenteras. Detta skulle göras genom området flögs över med drönare för att kunna skapa en högupplöslig landskapsmodell. Dette kunde dock inte genomföras pga tillfälliga restriktioner för UiTs drönarflygning under sommaren 2021.

OBSERVASJONER OG RESULTATER

UTFORMING

I Sametingets förundersökningsrapport beskrivs fångstgropen på följande vis: "Grop 5 er en enslig grop lengst nord i grovfeltet, på nedre elveterrasse. Den har oval form og måler ca. 4 x 5 m. Gropa har antydning til voll." (Sveen 2020, s 13).

Ut ifrån höjdmodellen som gjordes över gropen har nedgrävningen en förhållandevis rund form med en diameter på runt 3,2 m. Dessa visar dock endast på gropens dimensioner som den framkommer i datan vilket inte är detsamma som att definiera den i fält.

Figur 7 T.v.: Fångstgrop id 269966-5 med anslått utsträckning basert på DEM-data, plassering av sjakter og dokumenterte profiler. T.h; På DEM-modellen av Fångstgrop 5 är dess utsträckning tydlig.

Profilerna (Figur 7) antyder at det sterila blekjordslagret tycks vara något tjockare i ungefär samma område som Fångstgrop 5s antagna utsträckning. Detta är inte så underligt då gropen bör ha samlat mer vatten än omkringliggande området och med det så har det skett en något kraftigare utlakning i detta område. Detta är möjligen något som man skulle kunna se efter vid framtida undersökningar av gropar, för att ge en tidig indikation till gropens dimensioner om detta är otydligt på marknivå.

De inmätta höjdprofilerna visar på att gropens djup innan undersökning var på runt 0,6 m och tycks ha haft en diameter på ca 2 meter. Det är möjligt att spåra nyanser av en möjlig vall runt gropen i dess SÖ-NV-profil, som en ungefär 6–7 cm förhöjning på två av sidorna till gropen. Den går dock inte att återfinna i den SV-NØ profilen. Här ger profilerna mest intrycket av en jämn fördjupning från alla håll, ned till gropen i mitten.

Utifrån profildokumentationen (Figur 7) så kan djupet på den ursprungliga nedgrävningen till gropen estimeras till något under 1,4 meter.

Inga spår av konstruktionselement kunde återfinnas i gropen. Likaså är det utifrån dokumentationen svårt att se några säkra separata kontexter i gropen. Den generella tendensen i stratigrafin visar en klassisk podsolarisering: med blekjordlager överst, som ligger ovan orange mineraljord som sakta bleks ut tills vi når botten. Denna podsolarisering tycks dock inte vara helt homogen, utan framstår som delvis "fläckig" i profilerna. Framförallt är det gråa fläckar av vad som ser ut att vara utblandad bottensteril (jord från den ursprungliga havsbotten). Det tycks vara något mer av denna grå jord mot botten av gropen, men intressant nog även mer i den nordvästra delen av gropen än i den sydöstra. Detta sammanfaller med att vi har mindre säkra/färre spår av vall i höjddatan på den norra sidan av gropen. Denna typ av fläckighet i jordsammansättningen är en indikation på att gropen inte fyllts igen på ett helt naturligt vis, eller i det minsta att den inte blivit igenfylld med homogena massor. Detta betyder att den antingen kan ha blivit åtminstone delvis avsiktligt igenfylld, eller att massorna som rasat in i gropen var omrörda från början. För exempel om delar av gropens uppgrävda vall sedermera rasat tillbaka ned i gropen.

Figur 8 Profiltegninger. Tegning: ARN

Utifrån bildmaterialet är det inte möjligt att spåra säkra kontexter i gropen. Men där den nordliga och den västliga profilen gick samman så är det möjligt att se spåren efter att något har skett (Figur 8). Det är tydligt hur vi har ett relativt homogent orangebrunt lager med mineraljord på båda sidorna av gropen, men i mitten så ser det ut som att denna jordmassa är en god bit mer upplandad. Spår av denna uppblandning går även att spåra något högre upp på den västra profilkanten, och det är möjligt att detsamma även var på båda de grundare östra och nordliga profilkanterna, men här är det mycket mer osäkert. Detta skulle möjligen kunna vara spår efter en sekundär nedgrävning i gropen eller helt enkelt att man tömt den/öppnat upp den efter att den rasat samman eller legat övergiven under en längre tid.

Figur 9 Foto av där den nordliga och den västra profilen går samman.

Det är också värt att påpeka den sterila jordens generella utseende på flera sidor av gropen, tydligast i väst och nord men också synligt i öst. Det jag vill peka på här är hur det som tolkats som den sterila jorden tycks sjunka ned i gropen. Mest distinkt var det på den västra sidan av gropen (Figur 9), även om det som sagt var synligt på fler sidor. På västsidan går det även att se hur detta insjunkna lager har blivit snittat av nedgrävningen av Fångstgrop 5. Ett par möjliga tolkningar av detta kommer att tas upp i diskussionsdelen nedan.

I två, kanske tre, av de fyra schakten så går det att se resterna av uppkastvallen ifrån grävandet av gropen. Det är också möjliga antydningar av denna vall i höjdmodellen av gropen, men det är mycket mer osäkert. Det är tänkbart att ögat här blir lurat av den naturliga skillnaden i den lokala mikrotopografin. Med andra ord, förutom de spår som är potentiella att se i profilerna efter denna vall, så skall man ta dimensionerna av denna anläggning med en stor nypa salt.

Om tolkningen är riktig så hade vallen en något varierande bredd på mellan 0,7 till 1,3 meter. Den sträckte sig från gropens nordliga del, ned mot väst och så vidare runt mot öst. Endast i den nordöstra delen av gropen går det inte att se några spår av denna vall. Likaså tycks höjden variera något mellan 0,1 och 0,2 meter hög. Den är främst synlig som ett område med ljusare jordmassor som inte passar in stratigrafiskt med resterande sterila lager, vilket gör den mycket trolig som uppkastat material ifrån grävningen av gropen. Den tydliga äldre jordhorisont som man hoppas på att finna under denna typ av vallar för att kunna få en relativt god datering (jmf Lind 2021, s 5), går dock inte att se i dokumentationen av gropen.

Figur 10 Detalj av den västra profilen av Fångstgrop 5.

Avslutningsvis så är det två detaljer till som är värda att peka ut i profilerna. I gropens östra del så går det att se ett tydligt hack i järnutfällningen som tycks sammanfalla med nedgrävningen av gropen. Denna bör inte vara naturlig utan snarare en del av konstruerandet av anläggningen. Man kan möjligen tolka detta som ett litet trappsteg ned till gropen som kan ha gjorts för att lättare ta sig upp/ned i den. Alternativt så kan det vara tal något stadigt att stå på för att för exempel kunna dra upp en ren ur gropen. Eftersom den är nedgrävd genom järnutfällningen så bör den ha fungerat som en rätt stadig plattform att stå på. Det är givetvis också möjligt att detta bara var något som skedde under grävandet och att det inte var någon bakomliggande tanke i det. Den andra detaljen är att vi ifrån ungefär mitten av gropen har ett lite mer uppblandat lager i främst den öst-västliga profilen som också är möjlig att se i den nordliga (Figur 8). Dock är den mycket svårare/inte möjlig att se i den södra profilen. Det kan kanske vara några spår av denna uppblandning i den mest nordliga delen av den södra profilen, men det är svårt att säkert säga utifrån dokumentationen. Exakt vad detta skall föreställa är svårt att säga, men dessa typ av spår är inte de man får av en naturlig, systematisk igenfyllning av en nedgrävning. Men dess närmaste avsaknad i den södra profilen gör detta misstänksamt och det är möjligt att denna ”uppblandning” är en artefakt av upprensningen av profilen, snarare än ett spår av en arkeologisk händelse.

FUNN

Endast ett fynd mättes in under utgrävningen av fångstgropen, detta kunde dock inte återfinnas under efterarbetet.

PRØVER

Sammanlagt 38 makro och pollenprover blev insamlat under utgrävningen av på Mostad. 19 av makroprover blev sållade efter kol, frön och annat daterbart material på Norges arktiske

universitetsmuseum sommaren 2024 av Mikael Cerbing. Proverna sållades genom tre sållar: 5 mm, 1 mm och 200 µm, men inget daterbart material gick att utvinna ur detta.

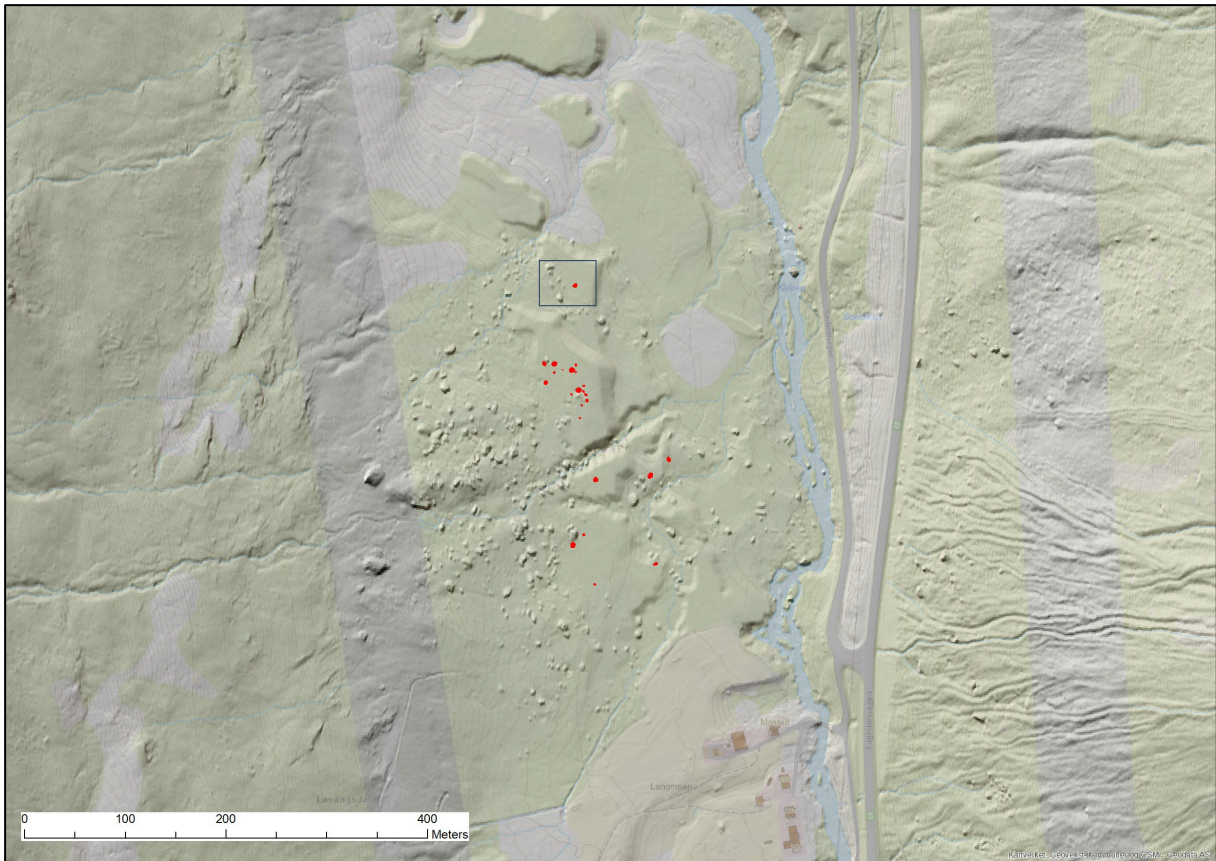
LANDSKAPSKONTEKST

Mostad ligger på den östra nedsidan av Tverbotnfjellet/Doaresgáisi, i ett område med rätt mycket nedrasad sten ifrån fjället. Området består av ett flertal terrasser som går ifrån där fjället startar i väst och vidare ned mot Sørbotnelva i öst. Fångstgrop 5 ligger som vi sett i den nordligaste delen av detta område, innan man når ett våtare område i nord där älven även blir bredare. Detta kan ha varit ett område där renen kryssade älven mellan öst och väst?

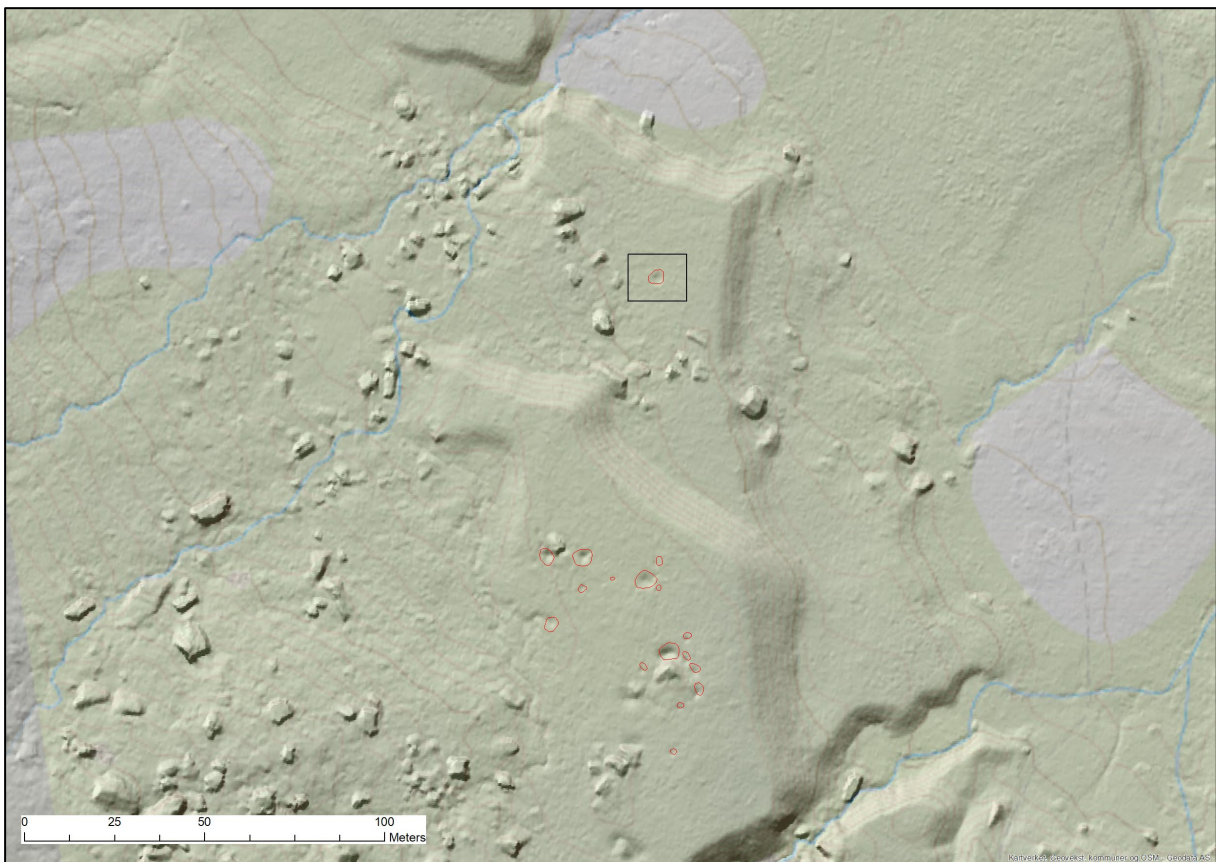
Sametinget visar i sin rapport till renägare Isak Tore Oskal, som sade att vildrenen troligen hade samma rörelsemönster som tamren i dag:

«Villreinen vil ha trukket langs moene på høsttrekket innover Lávattuovdi/Lavangsdalen til vinterbeitene. Det vil ha kommet flokker til moene fra Stuoranjárga, flokker som fulgte østsiden av Gáranasvuotna/Ramfjorden. Andre vil ha sluppet seg ned fra Kollen og fjellpartiet mot Nieidavuovdi/Andersdalen i vest. Disse trekkleiene er de samme som reindrifas gamle flytteveier. Villreinen vil også ha trukket opp til moplåtået fra myrene på de nedre elveterrassene.» (Sveen 2020, s 7)

Det är intressant att groparna är placerade i det definitivt mest steniga ytan som de kunde finna i närområdet. Sametinget skriver att renen gärna betar av laven på stenarna och detta kan kanske har varit anledningen till att man valde att placera groparna här. Men om det är en större mängd med ren som rör sig igenom området så kan man kanske också se för sig att detta leder till att deras rörelsemönster förändras när de kommer in bland klippblocken. Jägare kan även ha använt stenblocken vid jakt, och det kan vara enklare att styra renen i den riktning man är intresserad av ibland stenblocken (ibid.).

Figur 11 Fangstgropanlegget ligger på terrasser som særpreges av mange større steinblokker. Kartgrunnlag: NDH Jiehkkevárri 2pkt 2017 og Troms 5pkt 2015 (geonorge.no), Askeladden.

Figur 12 Fangstgrop 5 ligger på den nordligste og laveste terrassen, med større steinblokker mot vest og åpent terreng mot nord og øst. Kartgrunnlag: NDH Jiehkkevárri 2pkt 2017 og Troms 5pkt 2015 (geonorge.no), Askeladden.

OPPSUMMERING

Om vi ser närmare på undersökningen av Fångstgrop 5 på Mostad så är det ett par saker som är värda att diskutera. För det första så var det av olika orsaker svårt att uppfylla projektets förbestämda målsättningar då nyligen införda regelsystem satte käppar i hjulet för att kunna göra mer detaljerad landskapsanalys med hjälp av drönare (målsättning 3). Detta går dock att i det minsta delvis kringgå genom att digitala kartstudier som för exempelvis lidar. Och så saknade gropen till stor del tydligare konstruktionsdetaljer (målsättning 1), samt daterbart material (målsättning 2). Detta är olyckligt, men också i sakens natur och går inte att göra så mycket åt. Trots detta så är det ett par saker som är värda att lyfta fram.

Det första är gropens placering och konstruktion. När man ser på den sterila jordens utformning på sidorna av gropen, framförallt i nord och väst men även till del i öst, så ser vi hur denna tycks följa gropens placering och "falla" nedöver. I väst är det också tydligt hur grävandet av gropen tycks ha snittat detta naturliga fall i sterilen (Figur 9). Detta indikerar att gropen har blivit nedgrävd i en sedan tidigare existerande grop. Det är möjligt att detta kan vara spåren av en tidigare fångstgrop som har återanvänts, men bristen på spår av denna nedgrävning gör detta svårt att säga något säkert om. Inte minst eftersom denna typ av spår har en tendens att försvinna vid en återanvändning/återutgrävning av en grop. En annan möjlighet är att man opportunistiskt har använt sig av redan existerande, naturliga försänkningar i området, grävt sig ned i dem och på så vis konstruerat dessa fångstgropar.

I Sametingets rapport öppnar geolog Erland Lebesbye för att fångstgroparna kan ha blivit anlagda i smältvattengropar: *"Noen steder kan det imidlertid se ut til at man har brukt smeltevannsgroper som utgangspunkt for fangstgroper, altså at man har gravd naturlige groper dypere og formet dem til"* (Sveen 2020, s 7).

Det var några vaga spår i gropens mittre och södra del som kan peka mot att den delvis har blivit tömd/återanvänd under ett senare tillfälle (Figur 7, Figur 8). Dessa är dock så diffusa att jag lutar åt att de kanske snarare är artefakter av upprensningen av profilen än kontextuella skillnader i gropen. Studier av andra fångstgropsanläggningar i Troms pekar å andra sidan mot att dessa troligen byggts ut över tid (Klaussen 2008, s 78). Som en del av ett sådant arbete med att konstruera nya gropar i ett rådande fångstanlägg, så verkar det naturligt att man samtidigt även reparerat/tömt äldre gropar i dessa anläggningssystem. Den typen av aktivitet har en tendens att avlägsna äldre kontextuella spår i arkeologiska anläggningar.

Överlag så är bristen på kontextuella skillnader i lagerföljden i gropen något förvånande. I en nedgrävning av denna storlek bör man kanske förväntat sig fler spår av kollaps, igenfyllning och andra typer av mer eller mindre naturlig påverkan av lagerföljden. Som nämnts ovan så ser delar av gropens nordvästra del mer "fläckig" (*mottled*) ut än dess sydöstra. Denna typ av fläckighet hänger vanligen samman med intentionell igenfyllning av anläggningar, till skillnad från en naturlig igenfyllning som har tendens av att vara mer homogen och att dess färg/er mer tonas ihop. Å andra sidan så brukar intentionella igenfyllningar vanligen vara en god bit lättare att identifiera och säkerställa avgränsningar på, än detta fläckiga lager i Fångstgrop 5. Möjligen kan detta vara ett tecken på att gropen har en förhållandevis hög ålder och att dessa spår suddats ut med tiden. Gropens ursprungliga djup satt i relation till det djup som den hade när den påträffades under registreringen pekar också mot en viss ålder.

Ett annat problem med denna grop, ett problem som också är generellt när det kommer till undersökningar av fångstgropar, är att den saknade daterbart material. Utifrån den tillgängliga litteraturen så ser det endast ut som att 36 fångstgropar har kunnat dateras naturvetenskapligt;

28 stycken in Finnmark och 8 i Troms. Detta är något problematiskt och man bör kanske överväga fler och andra typer av naturvetenskapliga prover vid framtida undersökningar för att samla in mer data (jmf Klaussen 2008, s 27-29; Sommerseth 2012, s 44-45).

När man ser samlat på de groparnas placering i fångstanlägg id 269966 så framstår de vidare något kaotiskt. Fångstgrop 5 ligger för sig själv längst upp i nord i anläggget. Ca 75 m syd om denna så finner vi ett kluster med 16 gropar av olika storlek. Därefter må vi ca 60 m vidare söderut för att finna nästa grop. Avslutningsvis så är det bara sju gropar på anlägggets sydligaste ca 110 m, vilket är ungefär en tredjedel av lokalitetens längd. Det tycks inte heller vara något system i hur groparna ligger, till skillnad från exempelvis fångstanläggget på Ramfjordsmoen ca 8 km nord om Mostad, där de flesta registrerade gropar ligger fint ordnade i räckor och rader.

De stora stenarna på platån gör också att renen bör ha rört sig sakta genom landskapet och nyttjat chansen att beta på laven på stenblocken (Sveen 2020). Detta satt i samband med Lebesbys uttalande ovan ger en opportunistisk bild av fångstanläggget på Mostad. En plats där man har använt sig av platsens geologi och natur i förbindelse med renens rörelsemönster och beteende i landskapet för att skapa en "enkel" jakt/fångstplats som inte har krävt samma organisation och arbetsinsats som många andra anlägg, likt det på Ramfjordsmoen, måste ha behövt.

LITTERATUR

- Gjerde, J.M. 2010. *Rock art and landscapes. Studies of stone age rock art from northern Fennoscandia. Avhandling for PhD.* Universitetet i Tromsø.
- Klaussen, M. 2008. *Strategisk villreinfangst i Troms. En analyse av fangstgropanlegg og deres beliggenhet, oppbygging og bruk.* Masteroppgave i arkeologi. Universitetet i Tromsø.
- Lind, K. 2021. *Prosjektplan. Detaljreguleringsplan E8 (1920) Mostad, Lavangsdalen, Tromsø kommune, Troms og Finnmark Fylke. Arkeologisk undersøkelse av fangstgrop id 269966.* Norges arktiske universitetsmuseum. Upublisert prosjektplan.
- Schanche, A. & Schanche, K. 2024. "Jakt og fangst i eldre tid", *Ottar*, nr 302.
- Sommerseth, I. 2009. *Villreinfangst og tamreindrift i indre Troms. Belyst ved samiske boplasser mellom 650 og 1923. Avhandling for PhD.* Universitetet i Tromsø.
- Sommerseth, I. 2012. *Fangstgroper og ildsted i indre Finnmark. Arkeologisk utgravningsrapport 2012.* Forskningsprosjektet «Landskapskunnskap og ressursforvaltning, indre Troms og Finnmark, 2500 f.Kr. – 1000 e.Kr.» (LARM). Universitetet i Tromsø.
- Spång, L.G. 1997. *Fångstsamhälle i handelssystem. Åsele lappmark neolitikum – bronsålder.* Arkeologiska institutionen, Umeå Universitet.
- Storå, N. 1994. "Vildren, snaror och gården – Strategier i samisk jakt och fångst" i Storm, D., Jernsletten, N., Aarseth, B. & Reymert, P.K. (red), *Festskrift til Ørnulv Vorren.* Tromsø museums skrifter XXV. Tromsø.
- Sveen, S.B. 2020. *Reguleringsplan for E8 Ramfjorden. Fangsgropsystem Mostad, Lávatvuovdi/Lavangsdalen – ID 269966. Tromsø kommune. Sámediggi.* Upublisert rapport.
- Vorren, Ø. 1958. "Samisk villreinfangst i eldre tid", *Ottar*, nr 17.